Въпреки че Никола Херцег, бащата на малкия Херцег, никога не беше прекрачил прага на своя тъст, известен индустриалец, великодушно позволяваше на жена си Оливера, когато пожелае, да води малкия при дядо му. И колкото и да се мъчеше Херцеговата майка да намали омразата между двамата мъже, всичко беше напразно. Илия Хаджи-Баняц никога не можа да се примири с факта, че любимката му беше отведена от обикновен книжарски помощник, при това още и червен. Никола Херцег пък, не можеше да прости на Хаджи-Баняц това, че е капиталист и че гласува за Югославската радикална асоциация. Беше се запознал с Херцеговата майка на даваните от него уроци по литература и история. По-късно, когато малкият Херцег беше на път да се появи, се оказа, че й беше преподавал и по любов, но беше вече късно да се направи каквото и да било. Спасявайки това, което можеше да се спаси, старият Хаджи-Баняц пренебрегна всичко и беше склонен да му прости само при две условия: да се венчаят в църква и след това зет му да започне работа в магазина за продажба на суров и рязан дървен материал на едро. Никола Херцег отхвърли и двете условия. Из града прогърмя позорът на Хаджи-Баняц. Старите ташлихански* семейства Йефтанович, Кашикович, Бесарович и Деспич гледаха със съжаление ортака си, който за една нощ съвсем побеля. Няколко дена преди третия рожден ден на Херцег през 1940 г., за който Хаджи-Баняц готвеше фойерверки от балкона и за тази цел беше ангажирал пиротехник

---

* Търговската аристокрация на Сараево - семействата, чиито къщи и магазини се намираха близо до караван-сарая на Гази-Хусреф-бег, познат повече като Ташли-хан (таш - тур., камък), т. е. каменна сграда (б. а.)

- италианеца Пиетро Палавичини, полицията обискира книжарницата и антикварната на чеха Студничка, където работеше Херцеговият баща, и под тезгяха намериха забранени книги. Хаджи-Баняц отиде лично при градоначалника и даде гаранции за своя зет и само той беше освободен, за което Херцеговият баща никога не му прости, защото в затвора бяха останали най-добрите му другари. Отначало не искаше да излезе от затвора, а когато най-накрая го изхвърлиха навън, отиде при шефа на полицията и настойчиво го замоли да го върне в ареста.

- А, това не! - махна с ръка този високопоставен полицейски чиновник, предлагайки му цигара от златната си табакера. - Вие ще останете на свобода.

- Но какво ще си мислят моите другари? - протестираше Никола Херцег.

- Точно това и желаем... - каза хладно шефът на полицията. - Да им обясните защо само вас сме пуснали!

За отмъщение Херцеговият баща забрани на жена си да води ТАМ сина им, когото дядото обожаваше. Хаджи-Баняц издържа една седмица без малкия, а накрая се появи гологлав и недоспал една сутрин в скромния им дом в покрайнините, с очи, пълни със сълзи. Така беше сключено примирие, но омразата продължаваше да тлее. Хаджи-Баняц купуваше на малкия Нико играчки, които струваха повече от двумесечната заплата на баща му. Бащата учеше малкия Херцег да пее "Интернационала" и че всички големи капитали са спечелени с грабеж. Когато на 27 март избухнаха демонстрации против пакта със силите от Оста, под прозорците на дядовата му къща премина гордо, начело на комунистите, Херцеговият баща, с червен карамфил на ревера. Извика: "Да живее Комунистическата партия на Югославия! Долу срамният пакт! Долу предателите на народа!"

Всички извикаха" "Доооооолу!"

След това под прозорците премина Илия Хаджи-Баняц във файтон, в който бяха впрегнати два буйни бели коня. Следваше го друг файтон, пълен с цигани, които свиреха "Маршът на Дрина". Извика:

- Да живее престолонаследникът крал Петър Втори! Долу срамният пакт!

Циганите изсвириха туш.

Нико Херцег махаше от прозореца на дядо си и на баща си с два югославски трикольора от хартия.

Майка му, която го държеше в прегръдките си, заплака, защото предчувстваше, че отнякъде идва беда.

Нещастието не трябваше да се чака дълго.

Горе-долу точно по това време Илия Хаджи-Баняц замина за Ливърпул да сключи някаква крупна сделка за износ на дървен материал с английските си партньори. Херцеговият баща беше търсен от полицията, на която вече не й беше до шега и затова той трябваше да премине в нелегалност и колкото се може по-бързо да напусне Сараево. Майката на Херцег, жена с патриархално възпитание, въпреки че нищо не разбираше от политика, тръгна с мъжа си, като повери Нико на френската гувернантка мадмазел Жанет Мартен, която иначе всички наричаха Фру-Фру, на камериерката Мария и на гърбавата Хайрия Пита, домашната прислужница.

Съпрузите Херцег били заловени на гара Винковци и откарани в Н-ския затвор, където от югославските жандарми ги наследили немците. Н-ските комунисти организирали бягството на Никола Херцег, но, за съжаление, нищо не могло да се направи за жена му, която пет дена по-късно извели на разстрел с една група заложници. Не успяла дори да напише прощално писмо на сина си. Всичко, което е оста-

нало от тази красива нещастна жена, се съдържа в синьозелените котешки очи, наследени от Нико Н. Херцег. Преди разстрела не казала нищо особено, не умолявала за милост, нито плакала; само помолила някакво момиче-фризьорска помощничка, изведена с нея пред стената, да й поправи фризурата. Умряла като дама.

Командир на ескортен батальон, Никола Херцег, през октомври 1944 г., когато бил освободен Н., собственоръчно обесил и тримата членове на усташкия Полеви съд, които изпратили жена му на смърт. Загинал на пети април 1945 г. от случайно заблудена противотанкова граната, недалеч от Сараево, което неговата част освобождавала. Гранатата разкъсала цялото му тяло и го смесила с трима придружители и всички били погребани в обща гробница.

Когато Илия Хаджи-Баняц отпътува за Лондон, помощниците му навириха изведнъж носове. Най-ловкият от тях, някой си Требиняц, избяга с част от капитала на Хаджи-Баняц в налични пари и с мадмазел Фру-Фру, през Дубровник с кораб на Кръф, а след това се прехвърли в Танжер, където забогатял много. След войната търсеше някого от фамилията Хаджи-Баняц, за да му върне парите с лихва, но никой не се отзова на обявите му във вестниците. Шофьорът Рихтер постъпи сред първите сараевски немци в SS - Einsatzgruppe и загина на Източния фронт като шофьор. Останалите служители се разпръснаха кой накъде види във военния метеж, така че Хайрия Пита, последната и най-бедната сред слугините, на която никой сериозно не разчиташе, трябваше сама да спусне една сутрин кепенците на магазина за суров и рязан материал на едро на Хаджи-Баняц. Малкият Херцег пускаше любимите плочи на дядо си, докато не изтъпи иглата на грамофона. Мотаеше се из пустите стаи, учуден къде са изчезнали изведнъж толкова

обитатели, и рисуваше с пръст разни фигури по прахта, която се беше задържала по голямата маса от орехово дърво в трапезарията. На най-високата част на стръмната градина зад къщата на Хаджи-Баняц, югославската войска постави зенитно оръдие "Хиспано", калибър двайсет милиметра.

Петимата от прислугата спяха до оръдието в палатка. Мерачът и пълначите учеха малкия Херцег как се проследяват и целят самолетите с "изпреварване", а вечер пиеха ракия и пееха в съпровод на китара "О, дона Клара!" и "Три палми на острова щастлив, где облаци кръжат в нощта..." Хайрия Пита им печеше бюрек в голяма кръгла тава и рано сутрин им носеше топла вода за бръснене.

Нико Херцег се научи да казва:

- Пицка ти майцина!

Дядо му изпрати картичка от някакво пристанище, на която пишеше: "Своя внук и наследник целува по двете бузи неговият дядо, Илия Хаджи-Баняц. Ливърпул, април 1941 г."